Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

PRØVEN

Læs blandt andet om:

Peyremberts Breve

Nyboder–en by i byen

Beboerne i Allegade

og

Foreningens mange arrangementer

Frederiksværkegnens Historiske Forening

Marts 2009 - 6 Årgang, nr. 22

FORENINGEN

Formand
Bengt Sørensen
Magnesvej 4
3370 Melby
tlf.: 47 92 38 44
E-mail: bengts@mail.dk

Næstformand
Axel Hvidtfeldt
Ællingevej 4
3360 Liseleje
tlf.: 47 92 31 40
E-mail: ahv@mail.dk

Kasserer
Carl Jensen
St. Havelsevej 92
3310 Ølsted
tlf.: 47 74 93 35

Sekretær
Christina Ax
Hillerødvej 112
3300 Frederiksværk
tlf.: 47 77 26 54
E-mail: fhf@mailme.dk

Øvrige medlemmer:

Jørgen Tved
Smedebakken 16
3300 Frederiksværk
tlf.: 47 77 00 23
E-mail: tved@mail.dk

Gurli Jeppesen
Bagerstræde 1H
3300 Frederiksværk
tlf.: 47 72 36 63

Kirsten Ebbensgaard
Strandgade 2b
3300 Frederiksværk
tlf.: 47 77 27 70
E-mail:
kirsteneb@mail.dk

Ole Friis Jensen
Auderød Byvej 10
3300 Frederiksværk
tlf.: 47 72 33 93
E-mail:
to_friis@hotmail.com

Jan E. Hansen
Strandvejen 27C
3300 Frederiksværk
tlf.: 47 72 11 76
E-mail:
syvogtyve@mail.dk

Kontingent:
Personligt medlemskab: 125 kr.
Husstandsmedlemskab: 200 kr.
Firmaer og institutioner: 500 kr.
Firmaer (under 6 ansatte): 250 kr.

REDAKTIONEN

Jørgen Tved (ansvarlig)
Christina Ax
Axel Hvidtfeldt

Layout: Axel Hvidtfeldt
Fjeldal Grafisk. Oplag 450
ISSN: 1604-0678
Titel: Prøven

Stof til næste nummer af PRØVEN bedes indsendt snarest.
Vi tager forbehold for indsendte læserindlæg, som ikke nødvendigvis er udtryk for foreningens holdning.

Foreningens E-mail: fhf@mailme.dk

Hjemmeside: www.frvhistorie.dk

I DETTE NUMMER

	Side
Siden sidst ved Formanden	4
To historiske sten	5
Peyremberts breve	7
Nyboder - en by i byen	13
Fortjent hæder	20
Beboerne i Allegade	21
Foreningens arrangementer	24
Foreningen og Museet	26
Museer og Arkiver	28
Sponsorer	28

SIDEN SIDST VED FORMANDEN

Om den fornyede udgave af Prøven i dec. 2008 har vi kun hørt lovord, det er glædeligt, men vi tager gerne mod flere kommentarer. Det kunne I jo passende gøre på den kommende generalforsamling onsdag d. 15. april i Menighedshjemmet. Se indkaldelsen side 24. Der vil Museumsinspektør Søren La Cour efterfølgende vise interessante billeder fra D.F.J. og dets ansatte med tilhørende fortællinger.

Årets første foredrag var med Frode Behrndtz om Gjethuset og dets historie til i dag. Det var godt og fyldestgørende, om end jeg savnede lidt mere om dets kontroversielle genopståen. Frode sagde dog: Der var nogle for og mange imod, men man skal i dag lede meget længe for at finde bare én, der kan huske vedkommende var imod. Vi er også Frode megen tak skyldig for at springe til med ca. 3 ugers varsel p.g.a. afbud fra anden foredragsholder p.g.a. sygdom. Temaet om dette flotte og for kommunen væsentlige hus og dets genopståen, er en meget positiv og opbyggelig historie alle bør kende og tænke over! Måske tager vi den op på en anden måde.

Ved Søren Jessens foredrag om Skolerne på Halsnæs fik mange deres viden om disses antal og placering opdateret med mange kort og billeder på overhead.

Der var henholdsvis 108 og 66 tilhørere til disse arrangementer. Læs om kommende arrangementer i Prøven siderne 24 til 27. Vi tror, at 5. maj foredraget i Gjethuset bliver meget interessant og velbesøgt og man bør derfor afhente billetter i forvejen i Turistbureauet!

Til Turen til Den Gl. By i Aarhus er der forholdsvis få pladser tilbage indbetalingen er bindende fra 15. maj!

Vi vil meget gerne arrangere en spændende tur til industriens vugge i England sidst i sept. eller først i okt. til levende og arbejdende museer i Sheffield, Manchester og Ironbridge nær Birmingham. Varighed 6 - 7 dage. Se på vor hjemmeside www.frvhistorie.dk eller få tilsendt vort program. Museumsleder Frank Allan Rasmussen vil være turleder.

Bestyrelsen har fået Per Erck til lave et flot sanghefte til vor forening, mest til brug ved Skt. Hans, men måske skulle vi synge ved andre lejligheder? Ja, tilkendegivelser modtages gerne.

Skt. Hans arrangementet afholdes, som sædvanligt ved Hjemmeværnsgården

og på engen neden for Vinderød.

Arresødalbogen er desværre puttet i mølpose. Det har været en meget beklagelig oplevelse om svigt og håndtering, som vi vil tage ved lære af.

Vor redaktør Jørgen Tved har i flere år lagt et stort arbejde i, at indsamle materiale om modstandskampen på Halsnæs under krigen. Dette har han skrevet en sober bog om. Jørgen har selv har skaffet en produktionsgaranti til bogen og foreningen bidrager med kr. 5000,00. Den udgives i vort navn, sandsynligvis i forbindelse med vort 5. maj arrangement. Vi synes, den vil udfylde en lille brik i det store puslespil om modstandskampen.

Det er glædeligt, at vi stadig får nye medlemmer, men af naturlige grunde falder nogle fra. Vi burde være flere, for vi synes, at vi har en mission med at binde fortid og nutid sammen, så man har noget at stå på. Som der står i sangen: Jeg ser de bøgelyse øer:

"i historien vor fortid leved, af den vor fremtid gror"

Har du spørgsmål til foreningen eller materiale til Prøven? Så skriv eller ring til:
Christina Ax - fhf@mailme.dk
Carl Jensen - tlf. 47 74 93 35
Bengt Sørensen - tlf. 47 92 38 44, bengts@mail.dk
Jørgen Tved - tlf. 47 77 00 23, tved@email.dk

TO HISTORISKE STEN, SAMME SYGDOM.

Harald Blåtands store Jellingesten, er vel kendt af næsten alle her i landet, som det første blad i Danmarks historie. Den er ca. 1.000 år gammel. Den anden sten er nok mest verdensberømt i Frederiksværk og omegn. Det er Hyllingebjergstenen, som nok har mere end 3.000 år på bagen. Den er opkaldt efter sit findested. Stranden ved Hyllingebjerg. Begge sten er gjort af meget solidt materiale, af den hårde granit, men stenene er også meget langsomt ved at forvitre. Uendeligt langsomt forsvinder de øverste eller yderste lag af stenene. Kort sagt, de er ved at gå til grunde. Vind, vejr og vore dages luftforurening gnaver, hvilket tydeligst ses på Hyllingebjergstenen, hvor skåltegnene næsten nu kun kan ses, hvor tegnene er trukket op med hvid maling af National Museets eksperter.

Det store problem er, om forvitringen kan bringes til standsning.

Axel Hvidtfeldt har næsten gjort bevarelsen af Hyllingebjergstenen, til sin livsopgave og det betyder, at stenen skal bevares. Eksperter er kontaktet i både øst og vest. Begge sten, både den i det jyske og den på Sjælland kan sikres for os og kommende generationer og udstilles i **Det Offentlige Rum** i Frederiksværk, sådan som det i 1.000 år har været tilfældet med Jellingestenen(e). Den stædige Axel har sammen med eksperter på området udarbejdet et projekt, der går ud på at anbringe de to sten i hver sin panserglas montre, som gøres lufttom. Den kendte kunstner Bjørn Nørgaard (Dronningens gobeliner) har lovet at designe en krystalformet montre til formålet.

Det er selvfølgelig forbundet med økonomiske omkostninger, men det var også meget bekosteligt, at udgrave de berømte vikingeskibe i Roskilde Fjord. Ingen vil vel i dag sige, at de mange penge, den gang var givet dårligt ud. Nu skal vi sikre de historiske juveler, som de to berømte sten er. På trods af finanskrise og selv om det sikkert vil tage nogle år, så arbejdes der energisk på projektet.

Jørgen Tved

Hyllingebjergstenen, som den *kunne* se ud i en lufttom panserglas montre designet af den nutidige kunstner Bjørn Nørgaard.

Jellingestenen(e) *kunne* også bevares for eftertiden i samme type glasmontre.

PEYREMBERTS BREVE

Museumsinspektør Søren la Cour Jensen, Industrimuseet Frederiks Værk har været i Rigsarkivet og har endvidere indledt et samarbejde med den franske industrihistoriker Christophe Bonnet ved Centre d'Histoire des Techniques på Panthéon-Sorbonne. Her giver de et noget mere nuanceret billede af den franske kanonsmed Etienne Jandin de Peyrembert, der regnes for den egentlige grundlægger af det Frederiksværkske militærindustrielle kompleks.

Frederiksværks historie forud for generalmajor Classen har ikke fået den store opmærksomhed i historiebøgerne. Derfor blev Industrimuseets interesse vakt, da den store grund midt i byen, Torvet 45, skulle bebygges i 2006. Der var ikke tale om en hvilken som helst grund, da det er kendt, at de allerførste spadestik til Frederiksværks grundlæggelse var taget netop her. Industrimuseet fulgte opmærksomt anlægsarbejdet. Der skulle straks tilkaldes assistance fra Folkemuseet i Hillerød, der varetager det arkæologiske ansvar i Halsnæs Kommune, i det øjeblik gravemaskinerne måtte støde på kulturlevn af betydning. Det første der så dagens lys var et antal store tilhuggede granitkvadre i omkring seks meters dybde, samt en del svært fyr- og egetømmer. Efter afdækningen af disse bygningsdele blev der straks slået alarm til arkæologerne i Hillerød, og museerne rettede en fælles henvendelse til bygherren om at få stillet anlægsarbejdet i bero, så der kunne skabes overblik over fundene. Arbejdstesen var, at maskinerne havde ramt fundamentet fra områdets tidligste industrianlæg. Et kanonværk, opført af den franske kanonsmed Etienne Jandin de Peyrembert i 1751-1752. Peyrembert har ikke fået den blideste medfart i senere beskrivelser af ham og Frederiksværks historie. Inspektøren for Frederiksværk, Peder Falster, lod i sin beretning fra 1793 vide, at franskmandens arbejde var noget nær værdiløst. Hans kanoner flækkede. Hans metoder var nærmest amatøragtige, og han måtte forlade landet i unåde - efterladende sig en enorm gæld, som staten måtte overtage.

Rigsarkivet.

Med anlægsarbejdet på Torvet blev Industrimuseets interesse for det gamle kanonværk og Etienne Jandin de Peyrembert skærpet. Opmærksomheden var naturligvis først og fremmest rettet mod det fysiske anlæg, hvis grundstrukturer viste sig at ligge så relativt velbevaret. Derefter påtog Industrimuseet sig undersøgelserne i centralarkiverne. Primært Rigsarkivet og Statens Forsvarshistoriske Museums arkiv.

På Rigsarkivet opbevares arkivet for Frederiksværks gods og industrivirksomhed. Her ligger arkivalier, der dækker de 100 år, hvor Værket var under Classen, kronen og staten. Her findes også anlægstegninger, prospekter og kort over Frederiksværk dækkende den samme periode. Alt vedrørende Frederiksværk findes dog ikke her, men må søges i andre arkivenheder på Rigsarkivet.

I det såkaldte Bernstorff-Wasserschlebe'ske embedsarkiv dukkede en mindre arkivpakke op. Heri ligger 16 breve, alle på fransk og alle relateret til Peyremberts engagement i Danmark. Alle brevene stammer fra årene 1750 til 1756. Der er tale om arkivalier, der direkte bidrager til forståelsen af etableringen af det første industrielle anlæg i Frederiksværk.

Brevene kaster tilmed nyt lys over den franske kanonsmed og det ambitiøse projekt ved kanalen mellem Arresø og Roskilde Fjord. Hovedparten af brevene hidrører fra en korrespondance mellem den franske advokat og økonom, Mercier da la Rivière og Joachim Wasserschlebe, der var kancelliråd og sekretær for Danmarks gesandt i Paris, J.H.E. Bernstorff. Wasserschlebe tog sig personligt af sagen omkring kanonsmedjen på vegne af Bernstorff mens la Rivière virkede som agent og forhandler. Af brevene fremgår det, at Wasserschlebe og la Rivére tilmed havde et tæt privat venskab.

Etienne Jandin de Peyrembert og J.H.E. Bernstorff er part i korrespondancen.

Peyrembert skrev fra København til Wasserschlebe i Paris, lige efter sin ankomst til Danmark. Sidst i forløbet skrev han direkte til Bernstorff, efter at han havde forladt kanonværket. Disse få breve udgør, indtil videre, de eneste kendte dokumenter, der kan give os et indblik i Peyremberts tanker og et indtryk af, hvordan han selv så på projektet ved kanalen.

Brevsamlingen i Rigsarkivet udgør kun en lille del af en langt større korrespondance mellem de fire personer. Alligevel giver den værdifulde oplysninger om, hvordan højt specialiseret militærteknologisk viden kunne bevæge sig over de europæiske grænser i midten af 1700-tallet. Fra nærmeste hold beskrives, hvordan arbejdet med kanonværket i Danmark skred frem, og hvordan statens engagement med Peyrembert endte. For at sikre den rette forståelse og fortolkning af brevene har Industrimuseet Frederiks Værk samarbejdet med Christophe Bonnet ved Centre d'Histoire des Techniques på Panthéon -Sorbonne. I tæt dialog med Bonnet, der er specialist i kanonfremstilling i 1700-tallets Frankrig, er brevsamlingen blevet gennemgået og analyseret. Dette arbejde ledte frem til et fragmentarisk, men ikke desto mindre yderst interessant indblik i begivenhederne omkring Peyrembert og kanonværket samt ny indsigt i den europæiske militærteknologis bevægelighed .

Våbenteknologi til salg

Det tidligste brev er dateret 10. september 1750. Det er et 'Memoire', uden afsender. Skrift og emne afslører dog, at det højst sandsynligt er fra Mercier de la Rivière til Bernstorff. I brevet opremses de økonomiske og militære fordele ved smedede jernkanoner. Der er altså tale om en indledende projektbeskrivelse eller slet og ret et salgsmateriale.

Mercier de la Rivière indleder med en introduktion af sagens kerne. Det drejer sig om en kanonfabrik, der kan frem-

Smedjen i 1925

stille *pierriers*, lette kanoner til flåden, morterer og artillerikanoner på op til 64 pund [kanonernes kaliber blev betegnet ved kanonkuglernes vægt]. Kanonerne var af jern, smedet ved store hamre, drejet og udboret.

I følge la Rivière havde to personer fundet en metode til at rense jernet i en sådan grad, at det blev anvendeligt til produktion af smedede morterer og kanoner af alle kalibre, helt op til 64 pund. Den største fordel ved de smedede jernkanoner var den mindre vægt i forhold til de traditionelle bronzekanoner. Det ville med den nye teknologi blive muligt at anvende kanoner med dobbelt så stor kaliber uden at øge kanonvægten på skibene. *"c'est le gros calibre qui commende en mer",* det tungeste skyts har magten på havet Kanonerne var af jern, smedet ved store hamre, drejet og udboret.

Kanonernes mindre vægt havde også andre fordele, når det gjaldt søkrig. Jo lettere kanonerne var at håndtere, resonerede la Rivière, des færre kanonérer var der behov for. Besætningens størrelse afgjorde mængden af forsyninger og dermed den mulige sejltid i åben sø. Krigsskibenes aktionsradius ville blive forøget, da forrådene kunne strækkes længere med færre munde at mætte.

Når det gjaldt holdbarhed og sikkerhed,

var jernkanonerne også uovertrufne. Det var i følge la Riviére noget nær umuligt at ødelægge dem, selv ved store overladninger. De nye kanoner skulle i følge brevskriveren have en levetid, der var tre til fire gange så lang som bronzekanonerne. Bronzen var derimod kendt for tit at deformere, flække eller sprænge under brug. Prisen for disse fortræffelige kanoner var høj, medgav la Rivière, men lå alligevel pænt under prisen for en tilsvarende bronzekanon.

Hvis greven [Bernstorff] troede på, at et sådant kanonanlæg ville være til fordel for Danmark, tiggede skribenten om hastigt svar; *"la position dans laquelle se trouve l'auteur rend ses momens un peu precieux"*, og hvis Hans Excellence kaldte, ville han adlyde med glæde.

Udover det interessante i denne uopfordrede skrivelse om salg af våbenteknologi, er der yderligere en kommentar at knytte til teksten.

Ny kanontype

Siden middelalderen havde smedejern været anvendt til fremstilling af kanoner. Traditionelt blev der smedet en plade, som så blev bukket til en cylinder og holdt sammen af jernringe. Disse tidlige kanoner blev afløst af støbte bronzekanoner, og i løbet det 17. og 18. århundrede blev bronzekanonerne i vid udstrækning udskiftet med støbte jernkanoner, især til krigsskibene. Den våbentype, la Rivière foreslog, var helt ny. Nyskabelsen var metoden i fremstillingen. Nu skulle smedejernet hamres sammen til en stor massiv blok, der derefter blev afdrejet og udboret. Hvis smedningen blev udført korrekt, ville det give stor styrke og fleksibilitet til kanonen, og derved kunne der spares på godset. Dette gav god økonomi, og lettere kanoner. I 1740'erne havde den schweiziske kanonstøber Jean Maritz udviklet en teknik til at udbore fuldt støbte bronzekanoner. Dette gav et langt mere præcist resultat. Det er interessant, at denne teknologi blev overført til smedejernskanoner i 1750'erne.

Udover det interessante i denne uopfordrede skrivelse om salg af våbenteknologi, er der yderligere en kommentar at knytte til teksten.

Det var den mest moderne våbenteknologi, der var til salg. Sandsynligheden taler for, at forfatteren, la Rivière, har haft følere ude til andre potentielle købere af denne åbenbart enestående kanontype. Bernstorff slog til på kongens vegne, og Peyrembert gjorde klar til inkognito at rejse til København. I februar 1751 skrev Wasserschlebe en længere introduktionsskrivelse for Peyrembert til sin chef, Bernstorff. Heri bekendtgjordes også franskmandens afrejse til Danmark.

Peyrembert og Kanonværket.

Af et brev af 6. april 1751 fremgår det, at Peyrembert var ankommet i København, hvorfra han skrev til Wasserschlebe i Paris. Alt var vel. Han så lyst på mulighederne, og forventede at kanonerne ville blive mindst lige så gode som dem, han producerede i Frankrig. Samtidig kunne han meddele, at det norske jern var perfekt. Det havde sam-

me høje kvalitet som det franske. Han forudså, at hans kanoner blev langt bedre end de traditionelle bronzekanoner, og at Danmark ville kunne sælge dem over hele Europa.

Peyrembert skrev igen til Wasserschlebe den 26. april 1751. Alt var vel i Danmark. Franskmanden havde besøgt kongen og truffet Bernstorff. Han afventede udstedelse af pas til tre navngivne kolleger, der skulle komme til Danmark og hjælpe med opbygningen af fabrikken.

I Januar 1752 sendte la Rivière sine varmeste og meget personlige nytårshilsner til Wasserschlebe. I brevet blev Etienne Jandin de Peyrembert ikke nævnt ved navn men blot angivet som: "Mr..." Da begge herrer kendte Peyrembert og placeringen af kanonværket, må dette skyldes frygt for at brevet skulle falde i forkerte hænder. Her skrev La Rivière, at "Mr..." var ovenud lykkelig for den store velvilje fra kongens side, hvorefter han fortsatte med en beskrivelse af selve arbejdet med kanonsmedjen. Peyrembert havde fundet den bedste placering ved kanalen, og kongen tilbød ham den store grund. Peyrembert satte øjeblikkeligt arbejdet i gang, og kongen gav ham fri råderet over 200 soldater til hjælp med anlægsarbejdet. Faktisk besøgte kongen Peyrembert tidligt under arbejdet og blev i følge la Rivière glædeligt overrasket over det imponerende anlæg. La Rivière kommenterede her, at kongen, lige meget hvilke idéer, han havde gjort sig om anlægget, uden tvivl ville blive endnu mere overrasket, når han kom tilbage efter vinteren 1752, hvor komplekset stod færdigt. Videre beskrev han, hvordan kongen med glæde sikrede tilstrækkelig finansiel støtte til anlægget, hvilket var en stor trøst for Peyrembert, der skulle have alle nødvendige bygninger opført fra grunden, hvilket indebar fjernelse af store mængder jord.

På bar mark havde Peyrembert påbegyndt anlæggelsen af de parallelle kanaler, en 70 meter lange kanonsmedje, beboelse til de arbejdende soldater og alt andet, der var nødvendigt for at etablere et moderne kanonværk. På trods af den enorme indsats med at opføre det militærindustrielle kompleks ved Arresøkanalen, en placering over 40 kilometer fra Kronborg og 50 kilometer fra København, med 200 soldater til rådighed til anlæggelsen, og med hjælp, viden og ekspertise fra Frankrig, kom produktionen aldrig til at fungere. De få kanoner der blev fremstillet, viste sig ubrugelige. De flækkede under testskydningen i København, og alt tyder på at Peyrembert ikke fik skabt den kanonfabrik, han havde stillet kongen i udsigt

Arven efter Peyrembert.

I juni 1756, da engagementet var ved at ophøre, sendte Peyrembert sine tanker om, hvordan anlægget fremover kunne bruges og det tabte dermed vindes tilbage. Den endelige modtager var kongen, men brevene blev stilet til udenrigsminister Bernstorff og overhofmarskal Moltke. I Rigsarkivet findes brevet til Bernstorff, hvori Peyrembert henviser til en medsendt og enslydende beretning, et såkaldt *Memoir*, til Moltke;

"l'instrueira des avantages que le Roy peut retirer de mes penibles et malheureuses constructions d'agathe meulen"; der skulle instruere i, hvordan kongen kunne få fordel af Peyremberts smertelige og mislykkede arbejde ved Agatmøllen.

Peyrembert fortsatte brevet med en konkretisering. Hans anbefaling i situationen, var at lade værket overgå til et privat foretagende. Dermed ville kongen undgå selv at stå med risikoen, og virksomheden ville blive ansporet til at sørge for en sund og stærk produktion og til massivt salg til udlandet. Produktet, som Peyrembert mente skulle produceres på stedet, var krudt. Han angav endda opskriften på krudt af høj kvalitet, der med god fortjeneste kunne fabrikeres ved kanalen. Han afsluttede med en lønligt håb om at *" Voilla Monseigneur a ce que je pense qui contribuera un peut à dédomager Sa Majesté des depenses d'agathe meulen et convenir aux interest de l'Etat";* dette er hvad der kunne kompensere Hans Majestæt for de afholdte udgifter ved Agatmøllen, og samtidig stemme overens med statens interesser.

Peyrembert kan ikke have været helt udstødt fra det gode selskab. Godt to måneder efter, den 26. august 1756, indføres som bekendt følgende i Rentekammerets Resolutionsprotokol, resolution 247:

at Deres Kongl: Maÿ.st hafde skienket og overladt til Etats-Raad Just Fabritius og Cancellie-Raad Classen den saa kalde Agath-Mölle eller det Peÿrembertske Canon-Wærk for der at indrette een Kruud Fabrique.

Sluttende med kong Frederik den 5.s kommentar:

Sluttelig samtÿcke og aggreére Vi allernaadigst, at Værket, som ellers uden længere Anstand kand overdrages Interessenterne, efter deres i saa Maade fremförte allerunderdanigste Begiering, herefter maae kaldes,

Friderichsværk.

Resolutionen på Rigsarkivet

En anden Peyrembert

Peyremberts kanonværk har spillet en næsten mytisk rolle i Frederiksværks historie. Peyrembert var forløberen for den velkendte historie om Frederiksværk; historien om generalmajor Classen, Krudtværket og bronzekanonerne. Med den nye indsigt fra den arkæologiske undersøgelse og det arkivalske materiale har historien om franskmanden fået nyt liv. Han indtager hermed sin berettigede rolle i historien om Frederiksværks grundlæggelse.

Forbindelsen til Centre d'Histoire des Techniques i Paris åbner for yderligere perspektiver i udforskningen af Peyremberts franske baggrund, hans kundskaber og hans videre skæbne efter det fejlslagne projekt i Danmark.

Forskningen i Peyrembert og kanonværket fortsætter. En dybere forståelse af hvilke mekanismer der har været i spil, kan øge vor viden om byens grundlæggelse.

Fortsatte studier skal øge kendskabet til, hvordan teknologisk viden spredtes over grænserne i enevældens Europa og medvirke til afdækning af omfanget af militær selvforsyning og køb og salg af våbenteknologisk viden. Sidst men ikke mindst åbnes der mulighed for at komme til større klarhed om etableringen af det imponerende danske militærindustrielle kompleks,

Frederiks Værk.

NYBODER - EN BY I BYEN

Vor forening er kendt for sine gode og velbesøgte møder og sine lige så gode udflugter eller studieture. Den 7. september 2008 var vi således i København, hvor vi besøgte Kastellet og Nyboder. Som en ekstra bonus blev vi også vist rundt i Frederiks Staden. De to sidste steder havde vi en fantastisk guide, Lone Wredstrøm. Lone har været så venlig at sende os nedenstående artikel om Nyboder.

Nyboder, bydelen med de lave gule længer ved Østerport i København, er et velkendt miljø for de fleste danskere, skildret i skuespil, romaner, børnebøger og viser. Siden opførelsen i 1631 har længerne huset flådens folk og deres familier. Det var kun orlogsflådens og orlogsværftets faste personel, "Holmens faste stok" samt søofficerer, der kunne få bolig i de gule huse.

Nyboder og "den faste stok" har igennem århundreder været nationale symboler i dansk bevidsthed, symboler på linje med søhelte som Niels Juel og Tordenskjold, og med "folkekære" konger som Christian IV, Nyboders grundlægger.

Denne særprægede bydel, der med sine gule længer og røde tage, blomstrende gårdhaver og stille, brostenslagte gader adskiller sig fra de omkringliggende høje, ret trist udseende huse, virker fascinerende og tiltrækkende på nutidens mennesker.

Dette spørgsmål strejfer uvilkårligt ens tanker, når man går hen ad de lange gader med de velklingende dyre- og i dag forsvundne blomsternavne; Elsdyrsgade, Delfingade, Krokodillegade, Timiansgade o.s.v. Har det altid været et eftertragtet privilegium at få "hus-brev" til Nyboder?

Det var Christian IV som igangsatte opførelsen af Nyboder, og hans tanker bag dette omfattende byggeri kan man læse sig til i hans breve og i samtidige forordninger. Længerne skulle rumme "frie waaninger" for bådsmændene, d.v.s. for flådens mandskab.

Under kong Christians regeringstid blev

flåden kraftigt udvidet, nye skibe byggedes og bemandedes. Det krævede arbejdskraft og mandskab at opfylde kongens drøm om Danmark som stærk sømagt - og det var vanskeligt at skaffe denne arbejdskraft.

Samtidige breve og forordninger fortæller os, at rømninger fra tjenesten på kongens skibe var almindeligt forekommende trods trusler om dødsstraf.

Kongens fader, Frederik II, havde allerede i 1500-årene ladet bygge en række huse - "Skipperboderne" - langs den nuværende Holmens Kanal over for Bremerholm, hvor orlogsværftet og en række af flådens etablissementer lå frem til 1859. "Skipperboderne" var boliger fortrinsvis forbeholdt højtstående søfolk som kaptajner og skippere, mens bådsmænd og håndværkere måtte tage til takke med tilfældigt logi rundt om i byen.

Med anlæggelsen af en hel bådsmandsby ville Christian IV derfor gøre det muligt for søfolkene at få et permanent logi og mulighed for at stifte familie. Det sidste var nok ikke det mindst vigtige, for en sømand kunne nok fristes til at rømme fra de barske forhold ombord på kongens skibe, hvis ikke han havde kone og børn derhjemme i "Kongens nye boder", kaldet således for at adskille husene fra de "gamle boder" d.v.s. Skipperboderne.

Christian IV foreslog, at bebyggelsen blev kaldt St. Anne by. Dette navn vandt dog aldrig indpas; allerede fra Frederik II's tid kaldes husene kongens nye boder eller slet og ret Nyboder.

Fra 1631 til 1639 blev 20 dobbeltstokke i en etage med 615 huse opført, og bydelen strakte sig i det første århundrede fra Klerkegade i syd til Elefantgade (nuværende Suensonsgade) og Elsdyrsgade i nord.

En plan fra 1865 fremført med entusiasme af arkitekt F. Meldahl ville have jævnet det resterende Nyboder med jorden og erstattet det med en rektangulær karrebebyggelse i et vinkelret gadenet.

Det gik ikke så vidt, selvom to store byggerier, Skt. Pauls kirke, bygget af arkitekt J. E. Gnudtzmann i 1872 - 77 og frimurerlogen i Klerkegade af arkitekt V. Tvede, opført i løbet af 1860erne, skød op. Flådens voksende omfang førte i 1700-årene til stadige udvidelser af bydelen. Husene blev forhøjet fra en til toetagers og "Grønland", eksercerpladsen nord for Elsdyrgade (mod Kastellet), blev i slutningen af århundredet bebygget med gaderne Delfingade, Krokodillegade, Svanegade og Gåsegade, den nuværende Vildandegade. Det er denne nordlige del af Nyboder som er bevaret mest intakt, mens tiden har faret hårdt frem mod Christian IV's del af bådmandsbyen.

1787 bygges den endnu eksisterende "Gammel Vagt" med klokkestablen med alarmklokken bagved. Funktionen som vagtbygning og morgenringningen ophørte omkring 1880'erne, og i 1903 fjernedes klokken og "Det røde palæ" med store officerslejligheder ud mod den nye Sankt Pauls plads.

I 1853 indledtes den begyndende afvikling af det sydlige Nyboder med en auktion over karreen mellem Kattegade og Pindsvinegade (nu Skt. Paulsgade – op mod Store Kongensgade). De blev omgående nedrevet og erstattet af den nuværende høje karrebebyggelse. I perioden 1861 - 65 bortsolgtes endnu en del af det oprindelige Nyboder, Adelgade blev ført gennem stokkene i Bjørnegade (nu Fredericiagade) og Ulvegade

(nu Olfert Fischersgade) frem til den nye Skt. Pauls kirke.

De grå stokke blev opført i 1886 - 93 og forbeholdes også Holmens folk, og i et af dem fik Nyboders Kommandantskab sit kontor. Både i arbejde og fritid, i Nyboder som på Holmen, har befolkningen været underkastet regler og forordninger med udgangspunkt i arbejdspladsens militære hierarki. Boligretten - retten til en bolig i Nyboder - var måske et af de områder, hvor arbejdets hierarki tydeligst afspejlede sig i beboernes hverdagsliv. Boligen var i sig selv et udtryk for og en markering af familiefaderens rang på arbejdspladsen: de store huse forbeholdtes officererne, mens det øvrige personel var inddelt i boliggrupper beregnet efter tjenestestilling og anciennitet. Steg familiefaderen i graderne, var det også muligt at få en bedre og større bolig.

Man flyttede ofte i Nyboder i en konstant stræben efter at få en bedre bolig, en stræben som bedst kan forstås på baggrund af boligmiljøet. Hovedparten af Nyboders lejligheder var indtil for 50 år siden såkaldte "enkelte" lejligheder bestående af stue, kammer og køkken til gaden eller til gården, en lejlighed på ca. 25 m^2. Lå lejligheden i stueetagen var køkkenet samtidig gennemgang for de øvrige 2-3 familier i huset, når de skulle ud på gaden eller ud i gårdhaven, hvor det fælles lokum havde sin plads frem til 1939. Langt de fleste køkkener måtte desuden fungere som badeværelser.

Det krævede en særlig "kultur" at kunne leve i fred med sine naboer under så trange forhold fortæller mange beboere, og en ældre Nyboderenke, barnefødt i Nyboder, udtrykte det således:

"Der er noget der hedder ny'bo'rkultur, som vi børn lærte meget tidligt. Det betyder at man ikke går igennem naboens køkken når de står og laver mad der, og at vi børn fik indskærpet aldrig at gå ud i gården når naboens vasketøj hang til tørre".

Nyboder blev som nævnt bygget til de ansatte ved flåden, som ud over f.eks. matroser også omfattede sejlmagere, rebslagere, tømrere og andre skibsbyggere samt de tilhørende værktøjsmagere af enhver slags.

Privatliv har været næsten uopnåeligt for mange familier. Derfor drømte Nyboderkonerne om at få en lejlighed -stor eller lille -, men med eget køkken.

Alle disse arbejdere blev under et kaldt "Holmens faste Stok".

Lønnen var lav, men i tilskud fik familierne bolig og kost – hvilket trods alt var en lille sikkerhed, når lønnen i flere perioder ikke blev udbetalt. Og når man boede i Nyboder, kunne man beholde sin bolig og madration, når man gik på pension.

Rationen af mad blev udleveret én gang om måneden og bestod af byggryn, smør, ærter, flæsk og oksekød. På Chr. IV's tid modtog mandskabet desuden malt, så de selv kunne brygge deres øl. Det var fridag, når maden blev uddelt, og humøret var ofte højt. Mange af mændene gik på værtshus på hjemvejen - og der lå mange – det kunne ske, at de solgte madrationen, inden de nåede helt hjem. Det var noget af en katastrofe, hvis arbejderen havde en familie at forsørge, og straffen var 81 slag af tampen, når forbrydelsen blev opdaget.

Der var faste regler for livet. Arbejdsdagen begyndte med at klokken bag Gammel Vagt ringede – kl. 4 om sommeren, kl. 8 om vinteren. Så gik mændene ad Toldbodvejen (nu Esplanaden) til Toldboden, hvorfra man blev roet over til Holmen.

Om aftenen blev der slået "Tapto". Tappenstregen bestod af en trommeslager og tre vægtere eller officerer med lanser. Efter trommen havde lydt i gaderne måtte ingen vise sig ude uden passerseddel.

Dog en funktion fandt sted om natten – nemlig "Natmanden" – der kom for at tømme latrinspanden en gang om ugen. Også han skulle gå igennem køkkenet med den fulde spand. Så i et forsøg på at undgå at spanden skvulpede over, lagde man en mønt til Natmanden i det lille vindue ved siden af døren ud til gården. "Godnat Ole, pengene ligger i vinduet"

Embedet som Nyboders Kommandant medførte tidligere vidtstrakte beføjelser. I begyndelsen af det 19. århundrede kunne ægteskab f.eks. kun indgås med kommandantens billigelse. Hvis han mente, der var noget dårligt at sige om de to unge mennesker, kunne han forbyde ægteskabet.

Opsætsige beboere kunne idømmes arrest i Nyboders egen detention, hvis de ikke i grove tilfælde blev idømt prygl på Bremerholm. Der blev opsat standere med halsjern og lænker til de værste urostiftere. Kommandanten var øverstbefalende for vagten,

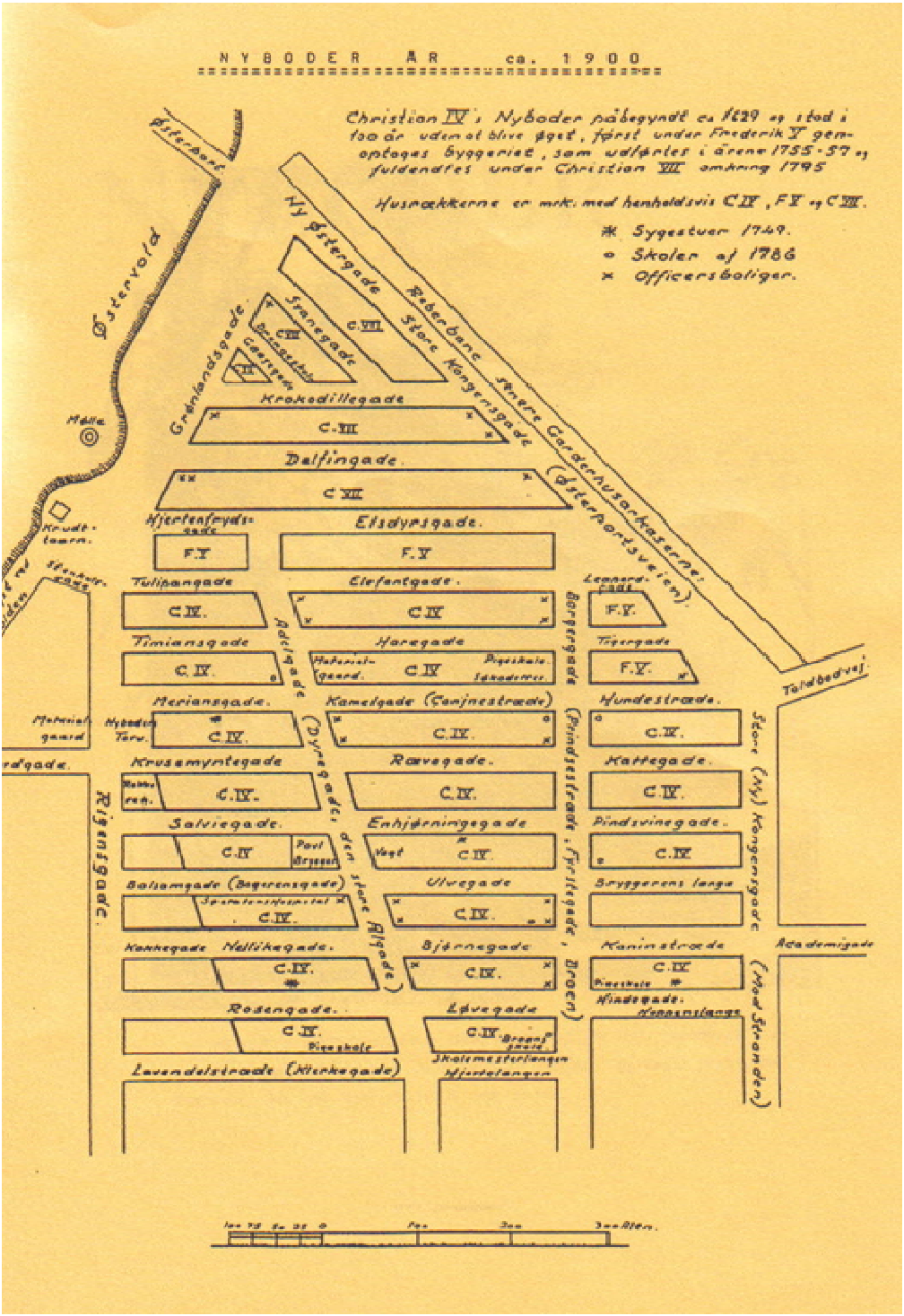
NYBODER ÅR ca. 1900
Christian IV's Nyboder påbegyndt ca 1629 og stod i 100 år uden at blive øget, først under Frederik V genoptaget byggeriet, som udførtes i årene 1755-57 og fuldendtes under Christian VII omkring 1795
Husrækkerne er mrk. med henholdsvis C IV, F V og C VII.
* Sygestuer 1749.
o Skoler af 1786
× Officersboliger.
Østervold
Østerport
Ny Østergade
Reberbane senere Garderhusarkasernerne (Østerportsveien)
Store Kongensgade
Svanegade
Grønlandsgade
Krokodillegade
C.VIII
C.VII
C.VI
C.III
Delfingade
C.XII
Møllegade
Krudttaarn
Hjertenfrydsgade
F.V
Elsdyrsgade
F.V
Tulipangade
C.IV
Elefantgade
C.IV
Leopardgade
F.V
Timiansgade
C.IV
Horegade
Materialgaard
C.IV
Pigeskole
Tigergade
F.V
Merianagade
Nyboder Torv
C.IV
Kamelgade (Canjinestræde)
C.IV
Hundestræde
C.IV
Toldbodvej
Materialgaard
Krusemyntegade
C.IV
Rævegade
C.IV
Kattegade
C.IV
Salviegade
C.IV
Paul Bryggen
Enhjørningegade
Vagt
C.IV
Pindsvinegade
C.IV
Balsamgade (Bogerensgade)
Spiritusfabrikken
C.IV
Ulvegade
C.IV
Bryggerens langs
Kokkegade
Nellikegade
C.IV
Bjørnegade
C.IV
Kaninstræde
C.IV
Pigeskole
Hindegade
Hønsenslange
Academigade
Rosengade
C.IV
Pigeskole
Løvegade
C.IV
Skolemesterlangen
Lavendelstræde (Kirkegade)
Rigensgade
Adelgade
Dyregade, den store Algade
Borgergade
Frøstegade, Broen
Store (Ny) Kongensgade
(Mod Stranden)
100 75 50 25 0 100 200 300 Alen.

som sørgede for ro og orden blandt de tit lidt hidsige gemytter. Vagten afløstes i slutningen af forrige århundrede af Nyboders politikorps, som kom til at nyde stor popularitet blandt beboerne. Ikke mindst børnene kunne fryde sig over at tilhøre et særligt politidistrikt. En af de mest populære lege bestod i at lave, "gale streger" udenfor Nyboders grænser f.eks. på Østervold eller i St. Kongensgade, for så, når de københavnske betjente nærmede sig, at styrte over til Nyboders trygge gader, hvor de københavnske betjente intet havde at gøre. Ubevidst fik børnene således gennem deres leg understreget følelsen af at tilhøre et særligt samfund. Og mange af børnene fortsatte da også med at leve og arbejde i dette samfund som voksne.

Nyboder loftsværelse. Her kunne Henrik Pontoppidans Lykkeper have boet omkring 1810.

Helt frem til 1872 kunne Nyboderdrengene indskrives som "rugdrenge" i Søværnets elevskole i Gåsegade, hvorved de fik gratis undervisning, uniform og kost, bl.a. en sæk rug hver måned. De større drenge fik både rug, kød, smør og ærter. Alle fik desuden en uniform i Holmens uldklæde, som de skulle have på hver dag.

Pigerne gik også i skole, men blev mere undervist i praktiske, kvindelige fag. Herom vidner den flotte bygning i Borgergade nr. 111 "Søe-Etatens Pigeskole fra 1858. Den blev allerede i 1869 overtaget af Søkadetskolen, der benyttede bygningerne lige til 1930'erne.

Drengene blev fra deres 6. år indskrevet i den "faste" tjeneste på Holmen, og kunne efter endt skolegang se frem mod ca. 20 års tjeneste i flåden. Her fordeltes de i de kompagnier, som havde behov for deres arbejdskraft, og fik selv ingen indflydelse på, om de blev håndværkere, bådsmænd eller artillerister. Systemet afskaffedes med Grundlovens indførelse i 1849, men traditionen for at drengene skulle uddannes på Holmen viste sig at være sejlivet. Endnu i 1950'erne var det en selvfølge i mange familier, at sønnen skulle have en Iæreplads på Holmen.

Skolesystemet betød, at sønner såvel som fædre arbejdede i flåden og på Holmen. Det blev i stor udstrækning de samme slægter, som i generationer dannede den faste arbejdsstab – "den faste stok" - af søfolk og håndværkere i flåden. Slægterne giftede sig ind i hinanden, så arbejdskammerater og kollegaer var ikke alene naboer, men også slægtninge.

Kommandantskab, politi og skolevæsen afgrænsede Nyboder fra den øvrige hovedstad, men bydelen havde indtil begyndelsen af det 20. århundrede tillige sit eget social- og sundhedsvæsen, sit eget hospital og eget asyl, gratis, for beboernes mindste børn. Også på det kirkelige område har bebyggelsen en særlig status, idet Holmens kirke siden 1619 har været - og er stadig - sognekirke for Nyboder, og Holmens kirkegård har gravsteder med navne som Lous, Wei-

gel, Blichfeldt, Bjørneboe og Gjerløv, Nyboderslægter gennem 5-6 generationer.

Men selv i dag kan man opleve stemningen, især hvis man går igennem gaderne om aftenen, hvor lyset falder fra de gamle gadelamper, der hænger på husmurene.

Man kan få udbygget ovennævnte artikel ved at læse på Nyboders Mindestuers hjemmeside www.nybodersmindestuer.dk

Nyboders Mindestuer

Nyboders Mindestuer. Den 6. marts 1926 deltog 6 gamle Nyboderdrenge i en Nybodermands begravelse. Ved det efterfølgende "gravøl" fandt de sammen og blev enige om at danne en forening - Nyboders Minde - for gamle Nyboderdrenge med det formål at arbejde for bevarelse af minder om og fra Nyboder samt at få oprettet et museum om og i Nyboder. Nogle år efter stiftelsen vedtog en generalforsamling, at også gamle Nyboderpiger kunne optages som medlemmer. Nu er foreningen åben for alle, der er interesseret i bevarelse af Nyboder. Efter at have foretaget indsamling i gamle Nyboderhjem af møbler, husgeråd, billeder o.a. kunne foreningen i efteråret 1931 - i 300 året for Nyboders grundlæggelse - åbne "Nyboders Mindestuer" i den eneste bevarede oprindelige stok fra Christian IV's Nyboder. Her stillede Nyboders Kommandantskab en bolig til rådighed for foreningen (Sankt Paulsgade 20). Boligen er i det væsentlige uændret fra Christian IV's tid og foreningen har i mindestuerne søgt at vise, hvorledes marinens faste menige mandskab og de faste underofficerer boede i ældre tid. I museets nye skolestue - bekostet af A.P. Møller Fonden - findes desuden mange billeder af marinens skibe gennem tiderne samt ting, der har været brugt i Nyboderhjem i ældre tid. Nyboders Mindestuer er åbne søndage fra kl. 11.00 - 14.00. Entré kr. 15 for voksne og kr. 10 for børn. Rundvisninger for interesserede kan arrangeres. Oplysninger om medlemskab af Støtteforeningen findes på museets hjemmeside: www.nybodersmindestuer.dk

FORTJENT HÆDER

Den 15. november dumpede en rudekuvert ind til 2 gamle modstandsfolk her fra Frederiksværk.

Kuverten havde et godt indhold. Efter en sagsbehandling på 1 år og 4 mdr. var de begge blevet tilkendt den livsvarige hædersgave, efter loven om erstatning til besættelsestidens ofre. Hædersgaven, som er skattefri er tildelt fra ansøgningens dato og udgør 14.000 kr. om året.

Forhistorien er, at jeg med mit arbejde med modstandsbevægelses historie her i Frederiksværk, mange gange er stødt på navnene Jørgen Bendixen og Preben Jørgensen. På et tidspunkt spurgte jeg om de fik hædersgaven, for deres modige indsats, som modstandsfolk eller terrorister, som nogle tillod sig at kalde dem, under den tyske besættelse. Ingen af dem havde hørt om nogen hædersgave.

Jeg havde rigelig dokumentation for deres, indsats så en ansøgning blev skrevet og sendt af sted.

At Staten, med tildelingen af hædersgaven, endelig giver dem den tak, som Preben og Jørgen, sammen med mange andre, så sandelig fortjener, kan vi alle godt gratulere med.

Måske er der andre, der med lige så god ret, har fortjent hædersgaven og som heller ikke har hørt om den beskedne tak, staten og samfundet med hædersgaven, kan give de gamle frihedskæmpere. Jeg kan kun henvise til loven om besættelsestidens ofre. Her kan man læse om de fastsatte betingelser.

Jørgen Tved

BEBOERNE I ALLEGADE III

Her fortsætter Kurt Siewertz Nielsens føljeton om beboerne i Krudtværkets funktionærboliger i Allégade kvarteret.

Husene i Allégade var oprindelig boliger for de soldater, der i sin tid gravede kanalen fra Arresø til Roskilde Fjord. Det gælder i hvert fald for den lange række, der går fra Allegade ned i Valseværksstræde.
Senere blev de boliger for arbejdernes familier, de arbejdere, der var på Valseværket. Valseværket blev anlagt af Nordisk Kabel og Tråd som et kobbervalseværk og eksisterede indtil 1902, hvor det blev nedlagt.
Når jeg ser tilbage, så slår det mig, at hele husrækken egentlig afspejler menneskene i byen dengang. Lige fra det "pæne" borgerskab ved Strandgade og ned til den sidste rønne i Valseværksgade med den del af indbyggerne, der ikke blev regnet for ret meget. Sådan var det alle vegne i min fødeby. Lad mig opregne beboerne i husene. Bare lige for at nævne deres navne. Siden, hvis ånden kommer over mig kan jeg så fortælle deres historie, sådan som jeg kendte den. For hvert eneste menneske, der boede der, havde sin egen historie.
På hjørnet af den fine Strandgade, der bestod af villaer, boede det "gode" borgerskab. I Allegade lå byens vistnok ældste købmandsforretning, ikke den største, for her var ingen stor gård, hvor bønderne, som det var skik den gang, kunne stalde deres vogne og heste op. Ejeren var en mand, der var respekteret af alle, for selvom han hørte til i byens top, blev alle behandlet ens hos ham. Han havde nemlig indset, hvad ikke alle hans kolleger havde, at krudtværkets og fabrikkens arbejdere også var kunder. De blev ellers ikke regnet for meget af borgerskabet.
Det med Borgerskabet skal jeg komme tilbage til.
Dernæst lå Skyums Cafe, der indtog en særlig stilling i byens restaurationsliv og kræver sin egen historie. Næste hus var Chr. Petersens Vognmandsforretning. Der kommer så 2 eller 3 huse, hvis beboere jeg ikke kan huske, måske fordi det var mennesker, der ikke tiltrak sig så megen opmærksomhed.
Så kom to gamle søstre, som jeg afgjort husker, nemlig søstrene Meyerhoff. Derefter kom, til stadig forundring for Borgerskabet, en arbejder fra Krudtværket, Niels Nielsen. Hvordan han egentlig havde været i stand til at snige sig ind i rækken af "pæne" mennesker, var en gåde for alle, men da han havde haft penge til at købe huset for, måtte man acceptere ham. Nu var der også den lidt formildende omstændighed, at han var ansat på Krudtværket og ikke på Anker Heegaards fabrikker. Krudtværket var dog trods alt en statsvirksomhed, og strejker derude var en ukendt ting. På hjørnet af Allegade og Valseværksgade lå så den eneste smedje jeg har kendt.
Drejede man om hjørnet ned i Valseværksgade, faldt standarden, i hvert fald efter det "gode" borgerskabs mening, hastigt.
Den første lejlighed beboedes af en maler Olsen, i daglig tale Maler Pengeløs. Oprindelsen til tilnavnet er ganske tydelig. Men hvorfor hans

kone blev kaldt "Kejserkarrussellen" er aldrig gået op for mig.
Næste beboer var en ca. 40-årig kone, der boede sammen med sit elskovsbarn, en datter på 20 år. I daglig tale kaldt Mads Karen - altså moderen.
Så gik det stærkt ned af rangstigen, nu kom Guttaperka Laurits, der var gift med Løgn Johanne, derefter Pastor David, der bestemt ikke var teolog, men havde fået sit tilnavn af andre grunde. Næste beboer var en enke efter Peter Rasmussen kaldet "Staver Hans", grunden ukendt. Hun var den eneste, jeg kan huske, der hed Madam. Alle andre var trods alt blevet fruer, men hun var stadig Madam Rasmussen. Så kom til sidst også en enke, der oven i købet var halvinvalid og forstod at spille på det.
Nu kan man så spørge, hvorfra jeg har mit kendskab til alle disse folk. Jeg var jo ikke så gammel dengang, men mit kendskab til den dårligst stillede del af befolkningen har jeg hjemmefra.
Min far var nemlig datidens socialinspektør. Det hed det ganske vist ikke den gang. De sociale forhold var lagt i hænderne på noget, der hed "Den kommunale hjælpekasse". Ved et valg som til selve byrådet blev 5 medlemmer valgt til at forestå omsorgen for byens fattige. Igennem alle de år jeg kan huske, var far formand for denne hjælpekasse. Jeg vil tro, at han var det i ca. 20 år. Nu skal man ikke forestille sig, at han sad på et fint kontor som nu, med er masse personale til det grove. Noget sådant fandtes ikke. Næ, det foregik i vores hjem og i hans fritid.
En gang om måneden holdt de 5 møde og tog stilling til den hjælp, der skulle ydes. Nu var det sådan, at far gerne havde afgjort det med hjælpen inden mødet, i hvert fald for de fleste sagers vedkommende. Som far sagde: "Når der står en stakkels kone, som ikke har en øre til at købe mad for til sine børn, måske fordi manden har drukket ugelønnen op - hvis han ellers tjente en sådan - så kan hun ikke vente 8 eller 14 dage på at få noget at købe mad for. Jeg kan ikke huske, at hans afgørelser nogensinde er blevet kritiseret af den øvrige bestyrelse. Og vi skulle nu nok have hørt det, hvis det havde været tilfældet. For far kaldte en spade for en spade, og glemte ikke noget. Officielt havde han kontortid fra kl. 12 til 13, stod der på døren. Det var den time, han havde middagspause på Krudtværket. Men i den tid kom der aldrig nogen. Ingen ville være ved, at man var nødt til at gå den tunge gang og bede om penge, så man ventede, til det blev aften og forhåbentlig mørkt. Da den første verdenskrig brød ud, og min far måtte arbejde længere, blev det mor, der måtte være kontordame og opnotere ønskerne, til far kom hjem. Det var således uundgåeligt, at jeg fik indblik i mange ting, som jeg nok ikke skulle have haft. Med hensyn til den anden del af befolkningen, jeg vil berette om, så var de følgende historier alment eje. De blev fortalt og kommenteret, når de voksne var sammen, og ingen tænkte på de små gryder med ørerne. Enten regnede man vel med, at vi ikke interesserede os for de voksnes samtaler, eller man mente, at vi ikke forstod noget af det hele. Her tog man fejl. Vi børn udvekslede historier, hvad den ene ikke havde hørt, havde den anden. På den måde vidste vi en masse. Nu skal det i sandhedens interesse også siges, at en del af det jeg husker er blevet mig fortalt, da jeg kom til skelsår og alder. Her var min far en glimrende fortæller.

Lad mig begynde med Skyums Cafe. Jeg har kun to gange været inde i cafeen. Begge gange med far. Hvad vi egentlig skulle der, aner jeg ikke, for far var afholdsmand, gik ikke på værtshus, hvis man da ikke kalder afholdshjemmet for et værtshus. Der kom vi nemlig meget, for far var noget så fint som "øverste Templar for Børnelogen.

Nå, men tilbage til Skyum. Som sagt var cafeen noget for sig. Det uofficielle samlingssted for byens bedre borgere, arbejderne kom der ikke og var nok heller ikke ønskede. Blandt byens damer var der en udbredt afsky for noget så vulgært som øl. Det drak man ikke i pæne hjem. Nu var det sådan, at de pæne damers mænd ikke havde noget imod øl, men man havde ikke mod til at gå mod strømmen og gå på Hotel Arresø og indtage de forbudne varer - eller måske var det for at bevare husfreden -. så man fandt ind til Skyum, her var der for det første en stor have, man skulle igennem, inden man kom ind i restaurationen, og da lokalerne var små og lavloftede og derfor ret mørke, kunne ingen udefra opdage, hvem der sad i lokalet. Her kunne man sidde i fred for sin bedre halvdel, for ingen af damerne ville drømme om at sætte sine ben hos Skyum. Man vidste selvfølgelig godt, hvad der gik i svang i Alleen, men man valgte at ignorere det og så tage opgøret, når gemalen kom hjem. Det var ikke så få pæne branderter. der blev grundlagt i Alleen. Jeg ved om et tilfælde der ikke blev holdt hemmeligt. Vi havde i byen en blikkenslager Møller, der havde en stor og meget kraftig kone og endvidere var udrustet med stor længsel efter øl. Selv var han ingen kæmpe, nærmest en spirrevip. Folkeviddet ville vide, at det mere end en gang skete, at fru Møller tog korporlige midler i anvendelse overfor sin gemal. Denne aften var Møller sluppet hjemmefra og var hos Skyum blevet ualmindelig godt pløret. Han var ikke i stand til at gå hjem selv. En fire, fem drikkebrødre fik ham omsider bugseret over Alleen over den lille løbebro, der førte over kanalen og ud til Nørregade. Hans hus lå lige på hjørnet af Nørregade og løbebroen, men med indgang fra gården, Soveværelset havde vinduer ud til Nørregade.

Med uendelig sikkerhed og megen forsigtighed fik to af vennerne ham bakset op af trappen til soveværelset, medens de øvrige stod nede på gaden og ventede med tilbageholdt åndedræt. Så knaldede Blikmøller pludselig vinduet i soveværelset op og skreg af fuld røst, ”Den er skidefin, Krokodillen sover." Det var hans øgenavn til fruen. Krokodillens søvn blev nok afbrudt.

Skyum havde som alle gode borgere en kone, men deres samliv var vist så som så. Man så dem aldrig sammen. Hun var vist ikke rigtig tilfreds med hans bestilling, og hun satte aldrig sine ben i forretningen. Hun havde derimod ikke noget imod at bruge de penge, forretningen kastede af sig. Hun var altid elegant klædt, måske byens bedst klædte dame. Selvom kredsen, og det vil sige de damer, der fylkede sig i Dansk Kvindesamfund og Sønderjysk Forening, og var de toneangivende i byens "Upper Ten," ikke så med blide øjne på hendes mands omsorg for deres gemaler, så var hun fuldt ud godkendt af "Kredsen".

Fortsættes i næste nummer.

FORENINGSARRANGEMENTER

Frederiksværkegnens Historiske Forening

I henhold til foreningens vedtægter indkaldes herved til,

Ordinær generalforsamling

Onsdag den 15. april 2009 kl. 19.00

i Menighedshjemmet, Kirkegade

Dagsorden

1. Valg af dirigent
2. Formandens beretning om foreningens virksomhed
3. Forelæggelse og godkendelse af regnskab
4. Fastsættelse af kontingent
5. Indkomne forslag
6. Valg til bestyrelse
7. Valg af revisor og suppleant

Eventuelt

Ad punkt 5: Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen skal være formanden i hænde 14 dage før generalforsamlingen.

Ad punkt 6: På valg er Bengt Sørensen (modtager genvalg), Ole Friis Jensen (modtager ikke genvalg), Jan E. Hansen (modtager ikke genvalg) og Kirsten Ebbensgaard (modtager genvalg)

Efterfølgende med adgang for alle viser Museumsinspektør Søren la Cour, Industrimuseet Frederiks Værk et billedshow om arbejderne på Stålværket.

FORENINGSARRANGEMENTER

Mandag den 4. maj kl. 18:00 ved mindestenen i Nørregade.

Naturligvis holder foreningen løftet vi har givet de gamle frihedskæmpere. Vi markerer deres store indsats ved mindestenen i Nørregade og senere den berømte frihedskæmper Flammen ved stenen på hjørnet af Nyvej og Privatvej.

Tirsdag den 5. maj kl. 18:00 i Gjethuset.

Cand.mag. Palle Roslyng-Jensen

Holdninger og meninger 1939-45

Forskning i dagbøger m.m. om danskernes mening om tyskerne, de allierede og modstandsfolk under krigen ligger til grund for dette foredrag. De mange myter, som florerer, er nok meget forskellige fra de meninger, de fleste danskere har dannet sig. Derfor lægger vi efterfølgende op til en diskussion om emnet med deltagere fra salen. Som introduktion vises fra 18:00 til 19:00 videofilm om sabotagen under krigen.

Onsdag 20. maj kl. 19:00 byvandring i Hillerød.

ved Museumsinspektør Lars Mørch

Da borgen Hillerødsholm blev til kongeslottet Frederiksborg, voksede hurtigt en lille nu forsvundet købstad frem, hvor kun gadenettet har overlevet. Bybrande har taget sin del, og bulldozere har klaret resten. Fra Bymuseet går turen gennem byens gader, der kan fremvise mange arkitektoniske stilarter, fordi byen er revet ned og bygget op igen.

Onsdag den 10. juni kl. 14:00 besøg på Stålvalseværket.

ved museumsleder Frank Allan Rasmussen,
Industrimuseet Frederiks Værk.

Igen i år er det lykkedes at arrangere et besøg på Stålvalseværket. ***Af sikkerhedshensyn kan der kun være max. 50 deltagere. Tilmelding er nødvendig til Carl Jensen 47 74 93 35 eller Bengt Sørensen 47 92 38 44.***

FORENINGSARRANGEMENTER

Søndag den 14. juni kl. 07:15 besøg i den Gamle By i Århus.

Vi starter kl. 7:15 fra Gjethuset og 7:20 Kregme kirke og 7:25 i Ølsted. Vi er i Århus ca.11:30 Undervejs vil Bengt fortælle lidt om Den Gl. By og måske vise video film. Der vil være en øl, vand og kaffe undervejs. Den Gl. By er absolut en af landets største seværdigheder med ca. 80 gamle byhuse af forskellig art. Borgmestergården er nok den flotteste. Der er arbejdende værksteder og agerende personale i datidens dragter. Der er flotte miljøer med Århus å løbende midt igennem det hele.
Der er bestilt frokost til os på traktørstedet, hvor vi også får kaffe senere. Vi vil blive guidet rundt i 1.0 time i 2 hold. Den sidste 1,5 time er til egen rådighed, inden vi kører hjem kl. 17:00 med ankomst ca. 21:00.
Prisen er kr. 400.00 for medlemmer for bus, mad og guidning, men ekskl., drikkevarer. Bindende tilmelding senest den 14. maj til Carl Jensen 47 74 93 35 eller Bengt Sørensen 47 92 44 38.
Betaling sker til Gurli Jepsen, Bagerstræde 1 H, 3300 Frederiksværk i tidsrummet tirsdagene den 19. maj, 26. maj og 2. juni mellem kl. 10:00 og 12:00. Hvis I ikke skulle kunne betale på et af de anførte tidspunkter kan betaling aftales særskilt med Gurli på tlf. 47 72 36 63. Gurli beder om lige penge.

FORENINGEN OG MUSEET

Onsdag den 25. marts kl. 19:30-21:30 i Gjethuset.

Folk og Fabrik

Industrimuseet sætter fokus på den lokale arbejderkultur ved et arrangement i Gjethuset. Alle interesserede borgere inviteres til at deltage i begivenheden, der markerer, Halsnæs Kommunes udnævnelse til kulturarvskommune for de næste to år. Aftenen byder på et festligt og alsidigt program. Den lokale arbejderbevægelses historie præsenteres i kort form. Der lægges op til en spændende premiere på internettet, idet Arkivets

righoldige fotosamling fra De Forenede Jernstøberier fremover gøres tilgængelig for alle hjemme på computeren. Der vises også en udstilling med de historiske billeder med mulighed for at bestille dem i kopi. Et andet indslag handler om museets indsamling af arkivalier og museumsgenstande til dokumentation af arbejdslivet ude på virksomhederne såvel som fritiden, uanset om den går med fagligt engagement, fusk, sport eller andre fornøjelser.

Krudtværksmuseet, Vandmølle Laug.

Kunne du tænke dig at arbejde med Frederiksværks historie i et projekt, hvor du skal have hænderne op af lommen? Vi søger historisk interesserede håndværkere/ handymænd, der kunne tænke sig at være med i et Laug, der primært arbejder i træ. Opgaven er på forhånd defineret.

Vi vil forsøge at rekonstruere den gamle Vandkasse og det store Vandhjul på Krudtværket. Industrimuseet skaffer de originale tegninger fra Rigsarkivet, vi bekoster materialerne, vi stiller værktøj til rådighed og vi sørger for, at arbejdet bliver udført efter alle håndværkskunstens regler.

Arbejdet vil komme til at foregå under kyndig vejledning af museumsfolk med erfaring i rekonstruktion og renovering af 1700-tals anlæg. I første omgang vil vi etablere en studiekreds. I den vil vi sammen kikke nærmere på andre projekter af denne type – Vikingeskibsmuseets rekonstruktioner af skibe, Frilandsmuseet arbejde med vand- og vindmøller, og eksempler hentet fra andre museer i ind- og udland. Vi vil sammen diskutere de originale tegninger, de skriftlige kilder og deres fortolkning og holde dem op mod det erfaringsbaserede håndværk.

Hvis du har lyst til at bidrage med dine ideer eller kunnen eller blot deltage i en studiekreds så ring til Frank tlf. 47 72 06 05 eller send en mail til Frank på Industrimuseet: far@indmus.dk , så bliver du kontaktet og indkaldt til et orienteringsmøde. Du kan også komme forbi museet og få en snak.

Kom og vær med til at levendegøre Krudtværkets spændende historie.

Til efteråret 2009, Studietur til England.

I et samarbejde med Industrimuseet arrangeres til efteråret en 8 dages studierejse til det industrielle England med besøg på industri museer bl. a. i Manchester, Birmingham og Sheffield. Hele programmet kan ses på vor hjemmeside www.frvhistorie.dk eller fås tilsendt ved henvendelse til Bengt Sørensen tlf. 47 92 38 44. Der kan være max. 24 deltagere og prisen er ca. 8.700 kr./person. Tilmelding skal ske til Bengt inden den 15. juni 09 og betaling inden den 3. august 09.

MUSEER OG ARKIVER

Industrimuseet Frederiks Værk
Administration, Arkivet
Jernbanegade 4
tlf. 47 72 06 05
Åbningstid: tir. - fre. kl. 10-14
Hjemmeside: www.indmus.dk

Arsenalet
Åbningssæson: 28. jun. - 15. sep.
Kl. 11-16 (mandag lukket)

Projektilmagasinet
Åbningssæson: 28. jun. - 15. sep.
Kl. 11-16 (mandag lukket)

Krudtværket
Åbningssæson: 3. maj - 15. sep.
Kl. 11-16 (mandag lukket)

Knud Rasmussen Hus
Åbningssæson: 20. mar. - 19. okt.
Kl. 11-16 (mandag lukket)

Hundested Lokalhistoriske Arkiv
Åbningstid: man. kl. 10-12 og ons. kl. 16.30 -17.30

Frederiksværk Brandmuseum
Åbningstid: Lørdag kl. 11-13 (eller efter aftale)

SPONSORER

Frederiksværks Folkebibliotek
Torvet 41, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 78 41 00

Danske Bank
Nørregade 6, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 76 70 00

Arresødal Privathospital A/S
Arresødalvej 100, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 78 19 00

Det Classenske Fideicommis
Tromnæs Alleen 2F, 4800 Nykøbing F.
tlf. 54 44 70 29

Skolebiblioteket Enghaveskolen
Skolevej 1, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 15 66

Knudsen Plast A/S
Industrivej 21, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 76 01 01

Hans Holger Cykler
Vinderød Skov 3, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 23 23

Dan Steel A/S
Havnevej 33, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 77 03 33

Bog og Idé - Frederiksværk
Nordcentret, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 52 40 01

Nordea Bank - Frederiksværk
Torvet 37, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 24 11

Vejby – Tibirke Selskabet
v/ Chr. Friis
Postbox 21, 3220 Tisvildeleje

Industrimuseet Frederiks Værk
Jernbanegade 4, 3300 Frederiksværk
tlf. 47 72 06 05